

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi,
Ondokuz Mayıs University Journal of Women's and Family Studies

e-ISSN: 2791-6871, OKAD Haziran 2026, 6 (1): 53-70

Mesnevî’de Aile Değerleri: Aile İlişkileri Bağlamında Bir Değerlendirme

Family Values in the Mathnawi: An Evaluation in the
Context of Family Relationships

Cemile SAĞIR¹

¹Öğretim Görevlisi Dr., Üsküdar Üniversitesi, İstanbul
· cemile.sagir@uskudar.edu.tr · ORCID > 0000-0001-9637-6368

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received: 06 Nisan/April 2026
Kabul Tarihi/Accepted: 05 Haziran/June 2026
Yıl/Year: 2026 | **Cilt-Volume:** 6 | **Sayı-Issue:** 1 | **Sayfa/Pages:** 53-70

Atıf/Cite as: Sağır, C. "Mesnevî’de Aile Değerleri: Aile İlişkileri Bağlamında Bir Değerlendirme"
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi 6(1),
Haziran 2026: 53-70.

Yazar Notu/ Author Note: "Bu makale, 2025 yılında Ankara’da düzenlenen 7. Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli "Aile ve Toplum" Sempozyumu’nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir (Ankara, 27.11.2025).

MESNEVÎ'DE AİLE DEĞERLERİ: AİLE İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

ÖZ

Toplumun en küçük birimi olan aile, ahlaki değerlerin aktarılmasında, erdemli bireylerin yetişmesinde ve toplumsal huzurun sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ancak günümüz aile yapısında yaşanan dönüşüm aile değerlerinden uzaklaşmayı beraberinde getirmiştir. Değerlerin yeniden benimsetilmesi amacıyla maneviyat temelli değerlerin aile yaşamına katkısı üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Bu bağlamda Mevlânâ'nın Mesnevî'si önemli bir referans niteliği taşımaktadır. Metindeki hikâyeler, iyi ve kötü davranışları karşıtlıklar üzerinden ele almakta ve her davranışın kendi sonucunu doğurduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, eserde yer alan ahlaki değerlerin aile ilişkilerine etkisi üzerine yapılmış çalışmalar sınırlıdır. Mevcut çalışmalarda çoğunlukla ya metindeki tek bir erdeme odaklanılmış veya değerler eğitimi çerçevesinde araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma, Mesnevî'de yer alan manevi değerleri aile yaşamına entegre edilebilirliği açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ile yürütülmüştür. Elde edilen bulgular, eserde yer alan değerlerin bireysel, ilişkisel ve toplumsal boyutlarda birlikte ele alınabileceğini göstermektedir. Buna göre aile, bireyin kendini tanıdığı, ilişkilerini kurduğu ve değerleri deneyimlediği bir alan olarak ele alınmaktadır. Bu bakımdan sabır, kanaat ve tevazu bireysel dengeyle; sevgi, merhamet ve affetme kişiler arası uyumla; doğruluk, hoşgörü ve birlik ise toplumsal bütünleşmeyle ilişkilendirilmektedir. Çalışma, maneviyat temelli değerlerin çağdaş aile yaşamı içinde nasıl okunabileceğine dair bir bakış sunmaktadır. Bu değerlerin, aile içinde karşılaşılan sorunları anlamaya ve daha sağlıklı ilişkiler kurmaya katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Maneviyat Temelli Değerler, Mesnevî, Aile Değerleri, Tasavvuf Ahlakı.

FAMILY VALUES IN THE MATHNAWI: AN EVALUATION IN THE CONTEXT OF FAMILY RELATIONSHIPS

ABSTRACT

The family, as the smallest unit of society, plays a significant role in the transmission of moral values, the upbringing of virtuous individuals, and the maintenance of social harmony. However, transformations in family structure during the post-modern era have led to a weakening of family values. Research is being undertaken on the contribution of spirituality-based values to family life, with a view to the re-inculcation of values. In this respect, the *Mathnawi* of Rumi serves as an important reference. Nevertheless, limited studies examine how moral values contribute to family relationships. Existing research has largely focused either on individual virtues or on values education in general. This study aims to examine the spiritual values in the *Mathnawi* in terms of their relevance to family life. The research was conducted using document analysis as a qualitative method. The stories in the text present good and bad behaviors through contrasts, showing that each action leads to its consequences. The findings indicate that the values in the work can be considered within individual, relational, and social dimensions. Accordingly, patience, contentment, and humility are associated with individual balance; love, compassion, and forgiveness with interpersonal harmony; and honesty, tolerance, and unity with social integration. In this framework, the family is understood as a space where individuals come to know themselves, establish relationships, and experience values. This study offers a perspective on how spirituality-based values can be interpreted within contemporary family life. It is suggested that these values may contribute to understanding the challenges encountered within the family and to fostering healthier relationships.

Keywords: Spirituality-Based Values, *Mathnawi*, Family Values, Sufi Ethics.

1. GİRİŞ

Aile, bireyin sosyalleşme sürecinin başladığı ve toplumsal yapının temellerinin atıldığı en temel kurumdur (Deniz, 2019). Yalnızca biyolojik bir birliktelik değil, aynı zamanda ahlaki değerlerin aktarıldığı, bireysel karakterin şekillendiği ve toplumsal uyumun inşa edildiği bir ortamdır (Bayramova, 2025). İslâm düşünce geleneğinde de aile, toplumsal düzenin ahlaki ilkeler üzerine kurulduğu temel bir yapı olarak kabul edilmiştir (Kur'an, 49:13).

Ancak modernleşme ve onu izleyen postmodern dönüşümler, aile yapısında belirgin değişimlere yol açmıştır. Günümüzde aile değerlerinin toplumdaki önemi giderek azalmaktadır. Boşanma oranlarının artması, tek ebeveynli ailelerin yaygınlaşması, daha az veya hiç çocuk sahibi olmama, evlilik dışı birliktelikler ve bireyselliğin öne çıkması, aile yapısını ve ilişkilerin şeklini dönüştürmüştür (Berger, 2017). Maçzka'nın (2021) da işaret ettiği gibi, çağdaş aile yapısı hem sembolik hem de yapısal bakımdan bir dönüşümle karşı karşıyadır. Türkiye'de de TÜİK (2026) verileri, evlenme oranlarında düşüş ve boşanmalarda artış olduğunu göstermektedir. Bu gelişmeler, aile kurumunun sürdürülebilirliği açısından önemli bir dönüşüme işaret etmektedir. Bu dönüşüm, yalnızca yapısal değil, aynı zamanda değerler anlamında da bir kırılmayı beraberinde getirmiştir. Bu nedenle son yıllarda, manevi geleneklerin aile değerlerinin yeniden düşünülmesindeki rolü daha fazla tartışılmaktadır.

Aile değerleri ise ailenin yapısını, ilişkilerini ve beklentilerini şekillendiren, büyük ölçüde kültürel ve dinî temellere dayanan normatif ilkeler olarak tanımlanmaktadır (Ayhan & Pekgöz Çeviker, 2023). Bu değerler, bireyin aile içi ilişkilerini kurma ve sürdürme biçimini etkilediği gibi, yaşamın anlam ve amaç inşasında da belirleyici bir rol oynamaktadır (Güngördü, 2016). Nitekim sevgi, sadakat, dürüstlük, saygı ve güven gibi erdemler, aile yapısının sürekliliğini sağlayan temel unsurlar arasında yer almaktadır (Canatan, 2011).

Modernleşme, bireyselleşme ve toplumsal dönüşüm süreçleriyle birlikte aile kurumunda bir kriz söz konusu olduğu literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır. Tasavvuf geleneği ise aile değerlerini yeniden düşünmek için önemli bir zemin sunmaktadır. İnsanın ahlaki ve manevi gelişiminin merkezde olduğu bu gelenekte, kişiler arası ilişkiler bu gelişimin bir parçası olarak ele alınmaktadır. Mevlânâ'nın *Mesnevi'si* bu geleneğin güçlü örneklerinden biridir. Eserde hikâyeler ve temsili anlatılar aracılığıyla insanın ahlaki olgunlaşması ele alınır. Bireyler arası ilişkiler ve toplumsal ahlak, sevgi, sabır, merhamet ve affedicilik gibi erdemler üzerinden işlenir. Böylece *Mesnevi*, bireysel ve toplumsal gelişimi birlikte ele alan bir metin olarak okunabilir (Şimşekler, 2003; Konur, 2007). Ayrıca anlatı yapısı, ahlaki ve manevi temaları somutlaştırarak okuyucunun değer dünyasına doğrudan hitap eder (Ceyhan, 2004).

Mevcut literatür incelendiğinde, aileye ilişkin tartışmaların büyük ölçüde modern ve Batı merkezli yaklaşımlar etrafında şekillendiği görülmektedir. Buna karşılık, irfan geleneğine ait kaynakların ve bu kaynaklarda yer alan manevi değerlerin aile çalışmalarına katkısı ele alan araştırmaların sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Mevcut çalışmaların önemli bir kısmı ya manevi değerleri genel etik ilkeler düzeyinde ele almakta ya da belirli erdemlere odaklanmaktadır. Bu durum, aile ilişkilerini bir değerler bütünü içinde ele alan yorumlayıcı çalışmalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir (Bakar, 2011).

Son yıllarda tasavvuf metinlerinde, özellikle *Mesnevî*'de yer alan değerlerin çağdaş meselelerle ilişkisini inceleyen çalışmaların arttığı görülmektedir (Dadak, 2024; Kendirci, 2019). Bu çalışmalar çoğunlukla sevgi, sabır, merhamet ve affetme gibi belirli erdemler üzerinden ilerlemekte; bu değerlerin bireysel gelişim, aile ilişkileri veya psikolojik iyi oluşla bağlantılarını tartışmaktadır. Türkiye'de 2000 sonrası literatür incelendiğinde, bu alandaki çalışmaların farklı yönelimler etrafında toplandığı görülmektedir. Bir kısmı Mevlânâ düşüncesini felsefi ve tasavvufi yönleriyle ele alırken (Kayadibi, 2007), bazı çalışmalar ahlaki değerleri iman ve etik bağlamında incelemekte (Çetin, 2020) ya da daha sistematik bir ahlak felsefesi çerçevesinde değerlendirmektedir (Khafayat, 2021). Diğer çalışmalar ise belirli erdemlerin analizine odaklanmakta (Değirmençay, 2020) veya bu metinleri değerler eğitimi ve psikoeğitsel uygulamalarla ilişkilendirmektedir (Taş, 2021; Kendirci, 2019). Bunun yanında aile temalı çalışmalar ve dini başa çıkma süreçlerine odaklanan araştırmalar da literatürde yer almaktadır (Dadak, 2024; Pür, 2026).

Bununla birlikte literatür genel olarak değerlendirildiğinde, çalışmaların önemli bir kısmının belirli erdemlere odaklandığı ya da konuyu daha çok kavramsal düzeyde ele aldığı görülmektedir (Değirmençay, 2020; Khafayat, 2021; Kendirci, 2019). Tasavvufi metinlerde yer alan değerlerin, özellikle aile ilişkileri bağlamında, birbiriyle ilişkili biçimde ele alındığı çalışmalar bulunsa da bu çalışmaların sayısının sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, bu değerlerin aile içinde birlikte nasıl anlam kazandığını ortaya koyan daha bütüncül analizlere ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Bu araştırma, belirtilen boşluktan hareketle, *Mesnevî*'de yer alan ahlaki ve manevi değerleri metin bütünlüğü içinde ele almakta ve bu değerleri aile ilişkileri bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel soruları şu şekilde belirlenmiştir: 1. Eserde aile kurumu ve aile bireylerinin ilişkileriyle bağlantılı ahlaki ve manevi değerler nelerdir? 2. Bu değerler, aile içinde bireysel, kişiler arası ve toplumsal düzeylerde nasıl anlamlandırılabilir?

Postmodern dönemde tartışılan aile krizi, eserde yer alan değerler üzerinden yorumlayıcı bir yaklaşımla ele alınmakta; bu değerlerin çağdaş tartışmalarla birlikte nasıl düşünülebileceğine dair bir değerlendirme sunulmaktadır. Değerler, metnin kendi bağlamı ve anlatı yapısı içinde ele alınmıştır.

Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, yazılı metinlerin sistematik biçimde incelenmesine, anlamlı içeriklerin belirlenmesine ve bu içeriklerin yorumlanmasına imkân sağlayan bir yöntemdir (Yıldırım & Şimşek, 2013). Araştırma, genellenebilir ya da öngörücü bir model geliştirmekten ziyade, Mevlânâ'nın *Mesnevî* adlı eserinde yer alan maneviyat temelli ahlaki değerlerin çağdaş aile ilişkileri bağlamında nasıl anlamlandırılabileceğine yönelik analitik bir çerçeve ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın temel veri kaynağını Mevlânâ'nın *Mesnevî* adlı eseri oluşturmaktadır. İnceleme, metinsel bütünlüğü korumak amacıyla Şefik Can (2012) çevirisi ile sınırlandırılmıştır. Analiz birimi olarak, insan ilişkileri, ahlaki tutumlar ve değerler ile doğrudan ya da dolaylı ilişkili olduğu değerlendirilen beyitler, hikâyeler ve kıssalar esas alınmıştır.

Çalışmada amaçlı ve ölçüt temelli örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda metinden seçilen bölümler kavramsal uygunluk esasına göre belirlenmiştir. Özellikle ahlaki değerler, kişiler arası ilişkiler ve aile bağlamıyla ilişkilendirilebilecek içerikler seçilerek analiz kapsamına dahil edilmiştir. Analiz süreci, tekrar eden derinlemesine okumalar yoluyla yürütülmüştür. Her okuma aşamasında metin içerisinde yer alan ve ahlaki değerlerle ilişkili olan anlamlı içerikler belirlenmiş ve kodlanmıştır. Bu süreçte önceden belirlenmiş kategorileri doğrulamak yerine, anlam örüntülerinin metnin içinden tümevarımsal olarak ortaya çıkmasına imkân tanınmıştır.

İlk kodlama sürecinin ardından, belirlenen değerler kavramsal yakınlıklarına göre gruplanmış ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu analiz sonucunda sabır, kanaat, tevazu, sevgi, merhamet, affetme, hoşgörü ve doğruluk gibi tekrar eden temel değerler tespit edilmiştir. Elde edilen bu değerler, analitik bütünlüğü sağlamak amacıyla üç düzeyde yapılandırılmıştır:

- Bireysel düzey (duygu düzenleme, ahlaki içselleştirme),
- İlişkisel düzey (kişiler arası uyum, çatışma yönetimi),
- Toplumsal düzey (değer aktarımı, sosyal bütünleşme).

Bu sınıflandırma, kuramsal bir model önerisi sunmaktan ziyade, metinden elde edilen bulguların sistematik biçimde organize edilmesine yönelik yorumlayıcı bir çerçeve ortaya koymaktadır. Belirlenen değerler, *Mesnevî*'nin anlatı yapısı ve sembolik dili dikkate alınarak metin içi bağlam çerçevesinde yorumlanmıştır. Bununla birlikte, ilgili yerlerde bu değerler, modern sosyal psikoloji literatüründe yer alan bazı kavramlarla (örneğin duygu düzenleme, bağlanma, empati) birlikte ele alınmıştır. Ancak bu ilişkilendirmeler doğrudan kuramsal örtüşme iddiası taşımamakta, yorumlayıcı paralellikler olarak sunulmaktadır. Analizin tutarlılığını artırmak amacıyla kodlama ve sınıflandırma süreci farklı aşamalarda yeniden gözden geçirilmiş ve elde edilen bulguların metinle uyumu sürekli olarak kontrol edilmiştir.

Çalışma, tek bir metin ve bu metnin tek bir çevirisi ile sınırlıdır ve yorumlayıcı niteliktedir. Ayrıca çalışmanın bulguları ampirik olarak test edilmemiştir. Dolayısıyla, gelecekte yapılacak çalışmaların, farklı tasavvuf metinlerini karşılaştırmalı olarak incelemesi ve bu değerleri ampirik yöntemlerle ele alınması tavsiye edilmektedir.

2. POSTMODERN DÖNEMDE AİLE KURUMU

Postmodernizm, modernizme bir tepki olarak ortaya çıkmış ve kültür, kimlik ve ahlaka ilişkin yerleşik kabulleri sorgulamıştır. Bu süreç, özellikle manevi ve etik referansların zayıflamasıyla birlikte aileye dair tartışmaları da yeniden gündeme getirmiştir (Batool vd., 2022). Son yıllarda aile yapısının değişen toplumsal koşullar içinde yeniden ele alındığı görülmektedir. Artan boşanma oranları, alternatif yaşam biçimlerinin yaygınlaşması ve bireyselleşme eğilimleri, aile ilişkilerinin niteliğini dönüştürmüştür. Bu dönüşümle birlikte aile içi bağların zayıfladığı, sorumluluk ve bağlılık gibi değerlerin ise eski gücünü kaybettiği dikkat çekmektedir. Aile, uzun süreli ve kalıcı bir yapı olmaktan ziyade kısa süreli ve geçici bir nitelik kazanmıştır. Ailedeki yapısal değişikliklerle birlikte yükümlülükler hiyerarşisi de değişmiştir (Grotowska, 2018). Böylece geleneksel aile yapısı, bireysel tercihler ve yeni toplumsal değerler doğrultusunda önemli ölçüde değişmiştir (Arslanoğlu, 2015).

Literatürde bu değişim yalnızca bir dönüşüm olarak değil, bazı çalışmalarda “aile krizi” olarak da tanımlanmaktadır (Batool, Raza, Hashmi, Arshad, Abbas, & Batool, 2022). Bu yaklaşım, özellikle otoriteye saygı, toplumsal hiyerarşi ve bireyin gruba bağlılığı gibi değerlerde bir gerileme olduğunu ileri sürmektedir. Birlikte yaşamının yaygınlaşması, bireysel mutluluk arayışının ön plana çıkması ve boşanmanın daha kabul edilebilir bir çözüm olarak görülmesi bu dönüşümün dikkat çeken yönleri arasındadır (Oinonen, 2008).

Postmodern dönemde öne çıkan bir diğer mesele, aile kurumunun sürdürülebilirliğidir (Alp, 2024). Bireycilik, tüketim kültürü ve haz odaklı yaşam anlayışı, aile yapısını doğrudan etkilemektedir (Maçzka, 2021). Evlilik, bağlılık ve sorumluluk ekseninden uzaklaşmakta; gençlerin evlilik öncesinde aileden ayrılması, birlikte yaşamayı tercih etmesi veya evlilik dışı çocuk sahibi olması daha görünür hale gelmektedir (Torres vd., 2021). Buna paralel olarak boşanma oranlarının artması ve tek ebeveynli ailelerin yaygınlaşması da dikkat çekmektedir (Çevik, 2025). Bu gelişmeler, aileye ilişkin tartışmaların daha çok yapısal değişim ve ilişkilerin nasıl sürdürüleceği sorusu etrafında yoğunlaştığını göstermektedir.

Bu çerçevede, aileye dair tartışmaların yalnızca yapısal değişimle sınırlı kalmaması, aynı zamanda değer boyutunun da yeniden ele alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Aile yaşamının anlamı ve işlevi, özellikle değerler açısından yeniden düşünülmeli; manevi değerlerin bu tartışmalardaki yeri daha görünür hale getirilmelidir (Oinonen, 2008).

3. MANEVİYAT TEMELLİ DEĞERLER VE AİLE İLİŞKİLERİ

Sağlıklı bir aile yapısı, toplumsal huzurun temel unsurlarından biridir. Ancak son dönemde yaşanan toplumsal dönüşümler, aile kurumunu hem yapısal hem de değerler açısından önemli ölçüde etkilemiştir. Farklı aile modellerinin ortaya çıkmasıyla birlikte, aile içi ilişkilerin niteliğinde de belirgin değişimler gözlenmektedir. Ampirik çalışmalar, özellikle ebeveynlik süreçlerinin güçlendirilmesi ve aile içi etkileşimin niteliğinin artırılmasının önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Buna karşılık bazı yaklaşımlar, geleneksel aile modelinin günümüz koşullarına uyum sağlamakta zorlandığını ileri sürmektedir (Mitreğa, 2010).

Postmodern toplumda bireysel refah artmakla birlikte, anlam ve manevi bütünlük ihtiyacının her zaman karşılanamadığı dikkat çekmektedir (Kendirci, 2019). Bu durum, aile kurumunun yalnızca yapısal değil, değerler açısından da yeniden ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Manevi temellere dayanan bir aile yapısının, birlik ve dayanışmayı güçlendirdiği; aile içindeki huzurun ise toplumsal uyuma katkı sağladığı ifade edilmektedir (Rahmanian, Taslim Jahromi, & Amiri, 2020).

Bu noktada tasavvuf geleneği, aile ilişkilerini yeniden düşünmek için önemli bir imkân sunmaktadır. Sabır, şükür, merhamet, affetme, kanaat, hoşgörü ve teva-zu gibi erdemler, aile içi ilişkilerde dengeyi destekleyen temel değerler olarak öne çıkar (Dadak, 2024; Kendirci, 2019).

Buna göre *Mesnevî*, insan ilişkilerine dair anlatılar üzerinden bu değerlerin nasıl yaşandığını gösteren bir metin olarak dikkat çeker. Eserde aile, bireyin ilk değerlerle karşılaştığı ve bu değerleri deneyimlediği bir ortam olarak ele alınır (Khafayat, 2021; Rahmanian, Taslim Jahromi, & Amiri, 2020). Metin, yalnızca ahlaki öğütler sunmakla kalmaz; aynı zamanda insan ilişkilerinin dayandığı değerleri somut örneklerle görünür kılar. İletişim, ebeveyne saygı, sosyal sorumluluk ve toplumsal uyum gibi konuların ele alınması (Şimşekler, 2003), metnin aile ilişkileri açısından sunduğu katkıyı açık biçimde ortaya koymaktadır.

4. MESNEVÎ'DE AİLE BAĞLAMINDA AHLAKİ DEĞERLERİN BİREYSEL, İLİŞKİSEL VE TOPLUMSAL BAKIMDAN İNCELENMESİ

Aile, bireyin hayata ilk adımını attığı temel sosyalleşme ortamıdır. Aile, biyolojik bir birliktelik olmasının yanı sıra ahlaki ve kültürel değerlerin üretildiği bir eğitim alanı niteliği taşır. Mevlânâ'nın "Çocuk, anne ve babanın aynasıdır, onlarda ne görürse onu yansıtır" (Mevlânâ, II, 1327) ifadesi, aile içi etkileşimin değer aktarımındaki belirleyici rolünü açık biçimde ortaya koymaktadır. *Mesnevî*'de kadın ve erkeğin birlikteliği, insan neslinin devamını sağlayan ilahi düzenin bir parçası olarak ele alınır. Bu bağlamda cinsiyetler arasındaki farklılıklar bir çatışma nedeni

değil, tamamlayıcılığı mümkün kılan bir unsur olarak değerlendirilir (Mevlânâ, 2012, III/362, 4417-4418). Bu yaklaşım, aile ilişkilerinin ancak ahlaki bir bütünlük içinde anlaşılabilmesine işaret eder.

Mesnevî'de sevgi, sabır, merhamet, tevazu, affetme, kanaat ve doğruluk gibi değerler, birbirini tamamlayan bir yapı içinde anlam kazanır. Bu değerler öncelikle bireyin iç dünyasında şekillenir, karakterin oluşumunu ve öz-düzenleme kapasitesini belirler. Böylece bireyin duygu, düşünce ve davranışları arasında bir denge kurulur ve ahlaki olgunlaşma süreci desteklenir. Aynı değerler, aile içi ilişkilerde kişiler arası etkileşimi düzenlemede de katkı sağlar. Sevgi, merhamet ve affetme gibi erdemler, eşler ve ebeveyn-çocuk ilişkilerinde çatışmayı azaltır, bağları güçlendirir ve iletişimin sürekliliğini sağlar. Bu değerlerin aile içinde yaşama geçirilmesi ise onları toplumsal düzeye taşır. Aile, bireylerin bir arada bulunduğu ve değerlerin kuşaktan kuşağa aktarıldığı bir ortamdır. Bu yapı, Eserde aile değerlerinin yalnızca bireysel ahlakla sınırlı olmadığını, ilişkisel ve toplumsal düzeylere de uzanan bütünlüklü bir etik anlayış sunduğunu ortaya koyar.

4.1. Mesnevî'de Bireysel Boyutta Ahlaki Değerler

Bireysel düzeyde öne çıkan değerler, bireyin ahlaki eğilimlerini nasıl içselleştirdiğini ve tepkilerini nasıl yönettiğini anlamaya imkân verir. Bu değerler yalnızca karakterin oluşumunu değil, aile yaşamını doğrudan etkileyen davranışları da şekillendirir. Bu bağlamda sabır, kanaat, şükür ve tevazu öne çıkan temel erdemlerdir. Bu erdemlerin birey tarafından benimsenmesi, aile içi ilişkilerin daha dengeli ilerlemesine katkı sağlar.

Aile ve evlilik yaşamında karşılaşılan zorluklarla baş etmede öne çıkan değerlerden biri sabırdır. Sabır, ilişkilerin sürdürülmesine imkân tanıyan temel bir erdemdir. Eserde sabır, pasif bir bekleyişten ziyade, bireyin yaşadığı güçlükleri anlamlandırmasına imkân tanıyan bir tutum olarak ele alınır. "Sabır, acıyı tatlıya çeviren bir iksirdir" (Mevlânâ, II, 2560) ifadesi, olumsuz deneyimlerin dönüştürülebileceğine işaret eder. Benzer şekilde, "Sabır, genişliğin anahtarıdır" (Mevlânâ, I/137, III/316) ifadesi, zorlukların aşılmasında sabrın rolünü vurgular. "Köpeği açlıktan ölen bedevi" hikâyesi özgeci davranışın aile içi dayanışmayı güçlendirdiğini, "Kendini hasta sanan hoca" hikâyesi empati eksikliğinin yanlış anlamalara yol açabileceğini, "Çocuğunun ölümüne ağlamayan baba" hikâyesi ise duyguların bireyden bireye farklı biçimlerde ifade edilebileceğini göstermektedir (Mevlânâ, 2012, I-II/3535). Bu anlatılar, aile içi iletişimde sabır ve anlayışın uyumsuzlukların ve çatışmaların çözümüne katkısını ortaya koymaktadır.

Sabır, bireyin sıkıntı karşısında denge kurmasını sağlar. Sıkıntı anında sabır bu sürecin yönetilmesini mümkün kılar (Mevlânâ, 2012, V/3678-3679). Kazvinli Adamın Dövme Yaptırması hikâyesi, bireyin hedeflerine zamanla ve sabırla ula-

şabileceğini gösterir (Mevlânâ, 2012, III/169). “İsteği sabır elde ettirir, acele değil, sabret, doğrusunu en iyi Allah bilir” (Mevlânâ, I/174) ifadesi, sabrın süreçle ilişkisini açıkça ortaya koyar. Dolayısıyla sabır, ani ve yıkıcı tepkileri sınırlandıran bir tutumdur ve sıkıntı ve üzüntüler karşısında bireye bir duruş kazandırır (Pür, 2026). Sabırsızlık ise acelecilik ve hoşnutsuzlukla birlikte düşünülür. Bu karşıtlık, sabrın bireye zaman içinde olgunlaşma imkânı tanıdığını gösterir (Mevlânâ, 2012, V/3678-3679). Diğer taraftan sabrın bilişsel bir yönü de olduğunu “Sabır düşünen aklı kendine önder eyle” (Mevlânâ, VI/914) ifadesi gösterir. Bu bağlamda sabır, bireyin yaşadığı durumu yeniden değerlendirmesiyle bağlantılı bir erdem olarak ortaya çıkar (Pür, 2026).

Metinde sabır, tevekkül değeri ile birlikte ele alınır. İnsanın çaba ile ilahi güven arasında bir denge kurması gerekir. Bu ilişki, sabrın eylemle bağlantılı yönünü ortaya koyar. Burada tevekkül, pasif bir bekleyişten ziyade çaba ile anlam kazanan bir tutumdur (Dadak, 2024). Bütün bu kullanım yönleriyle sabır, bireyin yaşadığı zorlukları yeniden anlamlandırmasına imkân tanıyan bir tutum olarak değerlendirilebilir. Bu durum, aile içi ilişkilerde ortaya çıkan gerilimlerin daha yapıcı biçimde ele alınmasına katkı sağlayabilir. Nitekim sabretmenin, dışlanma ve ön yargı gibi sosyo-psikolojik olumsuzlukları engelleyerek psikolojik iyi oluşa katkı sağladığı yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur (Taş & Tortumlu, 2021).

Kanaat ise bireyin arzularını dengeleyen ve iç huzurunu mümkün kılan bir değerdir. Metinde dünya malına düşkünlüğün bireyin manevi dengesini bozabileceği belirtilir (Mevlânâ, 2012, VI/1662) ve kanaat kişinin bulunduğu hâlden memnuniyet geliştirmesiyle ilişkilendirilir. “Kişi bulunduğu hâlden memnun olmalı ve eksik nimetlerden dolayı şikâyet etmemelidir” (Mevlânâ, 2012, I-II/2360). Üstelik, kişi dünya malına da aşırı yönelmemelidir (Mevlânâ, 2012, I-II/2380). Bu bakımdan kanaat, bireyin isteklerini kontrol etmesine imkân tanır. Maddi beklentilerin yüksek olduğu durumlarda artan tatminsizlik ve çatışma riskine karşılık, kanaatkâr bireylerin sahip olduklarıyla yetinebilmesi aile içi ilişkilerde daha istikrarlı bir etkileşim zemini de sağlar (Yousuf vd., 2019).

Kanaat çoğu zaman şükür ile birlikte ele alınır. Şükür, bireyin sahip olduklarının farkına varmasını sağlayarak iç dengeyi güçlendirir. Nitekim şükür hem varlık hem yokluk hâllerinde anlam kazanır (Mevlânâ, 2012, VI/940) ve bireyin yaşamı daha olumlu değerlendirmesine katkı sağlar. Bu durum, kanaatin yalnızca yoksunlukla ilgili bir tutum olmadığını, farklı yaşam koşullarında da sürdürülebilen bir denge anlayışı olduğunu gösterir (Büyükkörükçü, 1983). Aynı zamanda şükür, yaşamı değerli hissetme ve pozitif bir bakış açısıyla sosyal koşulları yorumlama gücünü artırır (Pür, 2026), bireyin duygusal iyilik halini güçlendirir. Şükür üzerine yapılan çalışmalar şükretmenin kişinin öznel mutluluğunu arttırdığını, depresyon seviyesini ise düşürdüğünü göstermiştir (McCullough, Emmons & Tsang, 2002).

Bu noktada tevazu, bireyin benlik merkezli eğilimlerini sınırlandıran bir erdem olarak öne çıkar. Tevazu ilişkilerde karşılıklı saygıyı ve kibirlenmemeyi mümkün kılan bir erdemdir. Mevlânâ'nın "toprak gibi ol" metaforu (Mevlânâ, 2012, I-II/2261) bu yaklaşımı açık biçimde yansıtır.

Sonuç olarak sabır, kanaat, şükür ve tevazu, bireyin arzularını dengeleyen ve yaşadığı durumu anlamlandırmasına yardımcı olan erdemlerdir. Bu değerler, bireyin daha dengeli tepkiler geliştirmesine katkı sağlar. Bu durum, aile içi ilişkilerde daha sürdürülebilir bir uyumun oluşmasına zemin hazırlar.

4.2. Mesnevî'de İlişkisel Boyutta Ahlaki Değerler

İlişkisel boyutta öne çıkan değerler, kişiler arası uyumun nasıl kurulduğunu ve çatışmaların nasıl ele alındığını anlamaya imkân verir. Sabır, kanaat, sevgi, merhamet ve affetme gibi erdemler, aile içi ilişkilerde etkileşimin yönünü belirleyen temel unsurlar olarak öne çıkar.

Aile bireylerinin birbirine sevgi ve saygı göstermesi, sağlıklı bir ilişkinin temelini oluşturur. *Mesnevî*'de sevgi, ilişkilerin merkezinde yer alan ve uyumu mümkün kılan bir değer olarak ele alınır. "Aşk olmasaydı, gökler dönmezdi" (Mevlânâ, I/112) ifadesi, sevginin yalnızca bireysel bir duygu değil, aynı zamanda varlık düzenini anlamlandıran bir ilke olduğunu göstererek onu ilişkilerde anlam kuran temel bir unsur olarak öne çıkarır.

Sevginin dönüştürücü yönü de metinde açıkça görülür. "Sevgiden acılar tatlı olur" (Mevlânâ, II/229) ifadesi, olumsuz deneyimlerin sevgi ile olumlu bir anlam kazanabileceğini gösterir. Bu açıdan sevgi, bireyde duygusal, bilişsel ve davranışsal düzeyde olumlu bir dönüşüm sağlayan bir erdemdir (Pür, 2026, 320). Sevgi aynı zamanda ilişkilerde kırılmayı azaltan ve bağı güçlendiren bir tutumdur.

Metinde sevgi, ilahi sevginin bir yansıması olarak ele alınır. İnsan sevgisi bu bağlam içinde anlam kazanır (Mevlânâ, 2012, I-II; Dadak, 2024). Bu durum, insan ilişkilerinde sevginin yalnızca karşılıklı bir duygu değil, aynı zamanda ahlaki bir yönelim olduğunu gösterir. Başkalarına sevgiyle yaklaşmak, bireyin iç dünyasıyla da yakından ilişkili olup onun manevi yöneliminin bir göstergesi kabul edilir (Yousuf vd., 2019).

Eserde, sevgiyle birlikte bağlılık ve vefa da öne çıkar. "Zünnûn el-Mısrî'nin Tımarhaneye Düşmesi" hikâyesi bağlılığın özellikle zor zamanlarda görünür hale geldiğini gösterir (Mevlânâ, 2012, III/4391). Bu durum, ilişkinin yalnızca iyi zamanlarda değil, zor anlarda da sürdürüldüğünü ortaya koyar.

Metinde eşler arasındaki uyum, benzerlik ve denge fikri üzerinden izah edilir. İlişkide tarafların birbiriyle uyum içinde olması, ilişkinin sürdürülebilirliği açısından gerekli görülür. Nitekim “Eşlerin birbirine benzemesi gerek... Ayakkabının bir teki ayağa dar gelince öbürü de işe yaramaz... Bir kapının iki kanadından birinin büyük, öbürünün küçük olduğu görülmüş müdür?” (Mevlânâ, I, 2307-2311) ifadeleri, ilişkide karşılıklı uyumun önemini vurgular. Aynı şekilde, “Allah kadını erkek onunla huzura kavuşsun diye yarattı...” (Mevlânâ, I, 2426-2428, Taş, 2021) ifadesi ise kadın ve erkeğin birbirini tamamlamak üzere yaratıldığını gösterir. Bu bakış, farklılıkların çatışma değil, tamamlayıcılık olarak anlaşılabilmesine işaret eder.

Sevgi ile metinde ilişkilendirilen bir diğer erdem merhamettir. Merhamet, bireylerin birbirine, başkalarına ve diğer canlılara karşı şefkat duymasıdır. İnsan, başkalarının acısını fark etmeli ve bu acı karşısında duyarlı olmalıdır. Kişi başkalarının acısına ortak olmalı ve hassas yaklaşmalıdır (Mevlânâ, 2012, II/820). Bu açıdan sevgi, bireyin benmerkezci eğilimlerini aşmasına yardımcı olur. Başkalarının acısına ortak olabilmek, eserde vurgulanan önemli bir ahlaki tutumdur. Bu durum, ilişkilerde anlayışın ve yakınlığın artmasına katkı sağlar.

Affetme ise ilişkilerde gerilimin azaltılmasına katkı sağlayan önemli bir erdemdir. Bireyin kendisine yöneltilen olumsuz bir davranış karşısında intikam duygusundan vazgeçmesi gerilimi azaltmaya ve ilişkiyi sürdürmeye imkân tanır. Affetme, öfkenin yanı sıra karşılık verme isteğinin sınırlandırılmasıyla da ilişkilendirilir. Metinde “kötülüğe iyilikle karşılık verme” anlayışı bu bağlamda öne çıkar (Dadak, 2024). Eserde yer alan anlatılar, affetmenin bu yönünü somutlaştırmaktadır. “Fare ve Deve” hikâyesi, olumsuzluklara takılı kalmak yerine daha geniş bir bakış açısı geliştirmeye işaret eder. Benzer şekilde “Bedevi ile Karısı” hikâyesi (Mevlânâ, 2012), aile içi çatışmaların karşılıklı anlayış ve affetme ile çözülebileceğini gösterir. Affetme, aynı zamanda kusursuzluk beklentisinin terk edilmesiyle ilişkilidir. “Hatasız dost arayan dostsuz kalır” yaklaşımı (Kayadibi, 2007), bireyler arası ilişkilerde hataların kaçınılmaz olduğunu hatırlatır. Bu durumun affetme ve hoşgörü yoluyla dengelenebileceği belirtilir. Bu yaklaşım daha gerçekçi ve sürdürülebilir ilişkilerin kurulmasına katkı sağlar. Affetme üzerine yapılan çalışmalar da bu değerlerin olumlu katkılarına desteklemektedir (Derman & Bağ, 2021; McCullough et al., 2010; Demir & Dilmaç, 2019).

Sonuç olarak sevgi, merhamet, bağlılık ve affetme, ilişkilerin devamlılığını mümkün kılan temel erdemlerdir. Bu değerler, bireylerin yaşanan sorunlara rağmen ilişkiyi sürdürmesine ve daha dengeli bir iletişim kurmasına imkân tanır.

4.3. Mesnevî'de Toplumsal Boyutta Ahlaki Değerler

Toplumsal boyutta ele alınan değerler, bireyde ve ilişkilerde kazanılan erdemlerin daha geniş bir alana taşınmasıyla anlam kazanır. Bu yönüyle eser, yalnızca bireysel ahlaka değil, aynı zamanda toplumsal uyumu mümkün kılan değerlere de işaret eder. Bireyin kendi zaaflarını ve erdemlerini tanıması hem kendisiyle hem de toplumla kurduğu ilişkiyi etkiler (Konur, 2007). Bu bağlamda hoşgörü, doğruluk ve saygı öne çıkan temel değerlerdir.

Hoşgörü, farklılıkların bir arada var olabilmesini mümkün kılan temel bir ilkedir. Mevlânâ'nın "Pergel gibiyim. Bir ayağım İslâm'da sağlamca durduğu halde, diğer ayağımla 72 milleti dolaşıyorum" sözü (Kayadibi, 2007), bireyin kendi kimliğini korurken başkalarına açık olabilmesini ifade eder. Bu yaklaşım, toplumsal uyumun yalnızca benzerlikler üzerinden değil, farklılıkların kabulüyle kurulabileceğini gösterir. Hoşgörü aynı zamanda bireyin başkalarını kusurlarıyla birlikte değerlendirmesini içerir. "Yüzlerce yaşayışa ve üstünlüğe rağmen, birisinde bir ayıp olsa o, bitkinin sapına benzer.." (Mevlânâ, I/2008-2009) denilerek, insanın tek bir kusuru yüzünden yargılanmaması gerektiğine işaret edilir. Bu bakış, ilişkilerde yargılayıcı tutumun yerine anlayışı, kusurların ifşa edilmesi yerine örtülmesini koyar (Taş, 2021). Farklı bakış açılarına karşı anlayışlı olmak da hoşgörünün önemli bir boyutudur. "Fil hikâyesi" aynı olgunun farklı şekillerde algılanabileceğini gösterir. "Ayırmak değil bizim işimiz, birleştirmektir" (Kayadibi, 2007) anlayışı da bu yaklaşımı destekler. "Eğer daima cennette olmak istersen, herkesle dost ol, hiç kimsenin kinini yüreğinde tutma!" (Kayadibi, 2007) sözü ise kin ve düşmanlığın terk edilmesi gerektiğini ortaya koyar.

İyimsellik, *Mesnevî*'de hoşgörü ile ilişkilendirilen değerlerdendir. "Kötülere Dua Eden Vaiz" hikâyesinde, zorluklar ve olumsuzluklar zıtlıklar üzerinden anlam kazanır (Mevlânâ, 2012, IV/81-90). Böylece birey, yaşadığı olumsuzlukları daha geniş bir bakış açısından değerlendirme fırsatı yakalar. "Terazide sapı da bitkiyle beraber tartarlar.." (Mevlânâ, I/2008-2009) anlayışıyla da belirtildiği gibi insanın birçok güzel özellikleri yanında bazı kusurları da vardır. Bu kusurlar hoş görülmeli ve ifşa edilip yayılmamalıdır (Taş, 2021). İnsanlar iyi yönleriyle ve kusurlarıyla bir bütün olarak kabul edilmelidir. Toplumda huzur, karşılıklı saygı, hoşgörü ve kin beslememekle mümkündür.

Doğruluk (şıdk) ise toplumsal ilişkilerde güvenin temelini oluşturur. Eserde doğruluk, yalnızca sözlü dürüstlük değil, tutarlı bir duruş olarak ele alınır. "Ayna ile teraziye yüzlerce yıl hizmet etsen onlar yine doğrucu ve kadri yüce mihenklerdir" (Mevlânâ, 2012, I/3547) denilerek bireyin kendisiyle ve başkalarıyla ilişkilerinde ölçüyü koruması gerektiği gösterilir (Dadak, 2024).

Eserde doğruluk ile birlikte ele alınan adalet, ilişkilerde dengeyi sağlayan bir değerdir. “Meyve veren ağaçları sulamak, dikenleri beslemek ise zulümdür” (Mevlânâ, 2012, I-II/1085-1090) ifadesi, kişiler arası ilişkilerde denge kurulmasının öneme işaret etmektedir. Bu yaklaşım, aile içinde sorumlulukların dengeli biçimde paylaşılmasına da işaret eder. Aile kurumunda adalet, eşitlikten ziyade hakkaniyetin sağlanması, aile içi rol ve beklentilerin dengelenmesine de katkı sunmaktadır (Kendirci, 2019). Bu yaklaşım, aile içinde sorumlulukların daha adil paylaşılmasında katkı sağlayacaktır. Araştırmalar da güvenin istikrarlı ilişkiler için belirleyici olduğu, açık ve dürüst iletişimin bağları güçlendirdiğini göstermektedir (Kernis & Goldman, 2006).

Mesnevî’de toplumsal düzeyde bir diğer önemli unsur birlik ve dayanışmadır. “İnsanlara dost ol, topluluk, yol kesicilerin gücünü kırar” (Mevlânâ, II/2155-2156) ve “topluluktan ayrılmak şeytanın hilesidir” (Mevlânâ, II/2167) ifadeleri, birlikte hareket etmenin muhafaza edici yönünü ortaya koyar. Benzer şekilde fareler ve kedi metaforu, (Mevlânâ, VI/3042; Taş, 2021), bireylerin tek başına zayıf, birlikte ise güçlü olduğunu vurgular.

Aile, bütün bu değerlerin ilk öğrenildiği yerdir. Hoşgörü, sevgi, empati, şükür, sabır, doğruluk ve saygı gibi değerler, önce aile içinde deneyimlenir, ardından toplumsal hayata taşınır. Bu nedenle aile, toplumsal uyumun temelini oluşturan değerlerin uygulandığı ortamdır. Araştırmalar da ilişkiyi sürdürme eğiliminin affetme ile bağlantısını göstermektedir (McCullough vd., 2010). Değerlerin kalıcı hale gelmesi ise erken yaşta başlayan ve süreklilik arz eden bir öğrenme sürecine bağlıdır. Bu süreçte ebeveynlerin rol model olması, değerlerin içselleştirilmesinde belirleyici bir husustur (Arıcı & Bartan, 2020). Bunun yanında beraber gerçekleştirilen aile yemekleri, düzenli etkileşimler ve paylaşılan deneyimlerle aile ritüelleri de aidiyet duygusunu güçlendirerek değerlerin kuşaklar arasında aktarımında destek vermektedir (Fiese vd., 2002; Hökelekli, 2009).

Sonuç olarak, *Mesnevî*’de ele alınan değerler bireyden başlayarak ilişkilere ve oradan topluma uzanan bir süreklilik gösterir. Bireyde gelişen erdemler, ilişkilerin niteliğini belirler. Bu ilişkiler de toplumsal düzeyde birlik, dayanışma ve güvenin oluşmasına katkı sağlar.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Mevlânâ’nın *Mesnevî*’si üzerinden, postmodern dönemde tartışılan aile krizine karşı maneviyat temelli değerlerin nasıl değerlendirilebileceğini ve aile ilişkileri bağlamında nasıl anlamlandırılabilirliğini incelemiştir. Bulgular, eserde yer alan değerlerin, bireyselleşme, iletişim zayıflığı ve değer aşınması gibi durumlar karşısında aileye ilişkin değerlerin yeniden düşünülmesine imkân tanıyan bir yaklaşım sunduğunu göstermektedir. Metinde aile ile ilişkili ahlaki değerlerin ne-

ler olduğu ve bu değerlerin bireysel, kişiler arası ve toplumsal düzeylerde nasıl anlam kazandığı ortaya konulmuştur. Bu açıdan aile hem bireysel bir birliklilik hem de toplumsal bütünlüğü etkileyen temel bir yapı olarak ele alınmaktadır.

Metodolojik açıdan çalışma, klasik bir tasavvuf metnini doküman analizi yoluyla inceleyerek, metin temelli araştırmaların çağdaş sosyal bilimlerle ilişkilendirilebileceğini göstermektedir. Bu bakımdan çalışma, tasavvuf metinlerinin yalnızca normatif değil, aynı zamanda yorumlayıcı ve analitik bir perspektifle ele alınabileceğine işaret etmektedir.

Çalışmanın teorik katkısı, *Mesnevî*'deki ahlaki değerleri bireysel, kişiler arası ve toplumsal düzeylerde birlikte ele alan bir okuma sunmasıdır. Bu çerçevede değerlerin birbirinden bağımsız erdemler olarak değil, birbiriyle ilişkili şekilde ele alındığı görülmektedir. Buna göre sabır, şükür, kanaat ve tevazu bireysel düzeyde; sevgi, merhamet ve affetme ilişkisel düzeyde; doğruluk, hoşgörü ve birlik ise toplumsal düzeyde öne çıkmaktadır. Bu değerler birlikte düşünüldüğünde, aile ilişkilerini anlamaya yardımcı olan bir çerçeve sunmaktadır. Eserde bu değerlerin çoğu zaman hikâyeler ve temsili anlatılar üzerinden verilmesi, onların soyut ilkeler olmaktan çıkıp gündelik hayatla ilişkilendirilebilmesini de mümkün kılmaktadır.

Bulgular ayrıca *Mesnevî*'de aile yapısının sabit bir ideal olarak değil, süreç içinde şekillenen bir yapı olarak ele alındığını göstermektedir. Bu yapı içinde hata ve çatışmalar kaçınılmazdır. Ancak affetme, anlayış ve tevazu gibi erdemler bu durumların nasıl ele alınabileceğine işaret eder. Metinde yer alan anlatılar, ilişkilerin tamamen koparılmadığı; aksine bu tür durumların değerler aracılığıyla yeniden dengelenebileceğini gösterir. Dolayısıyla aile, bireyin ahlaki ve manevi gelişiminin yaşandığı bir etkileşim alanı olarak görülmektedir.

Bu çerçevede söz konusu değerler, modern psikolojide ele alınan bazı süreçlerle birlikte değerlendirilebilir. Örneğin sabır, bireyin yaşadığı durumu yeniden anlamlandırmasına imkân tanıyan bilişsel süreçlerle; sevgi ve bağlılık ise kişiler arası ilişkilerin kurulmasına ve sürdürülmesine ilişkin yaklaşımlarla belirli paralellikler göstermektedir. Ancak bu benzerliklerin doğrudan kuramsal örtüşme olarak ele alınmasından ziyade, karşılaştırmalı çalışmalarla daha ayrıntılı biçimde incelenmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak *Mesnevî*, içerdiği ahlaki ve manevi değerler aracılığıyla aile kurumunun yalnızca bir birliklilik alanı değil, aynı zamanda anlam, uyum ve dönüşüm üreten bir ilişkiler zemini olarak yeniden düşünülmesine imkân tanımaktadır. Bu çalışma, bir model önerisi sunmaktan ziyade, bu değerlerin çağdaş aile çalışmaları bağlamında nasıl yorumlanabileceğine dair analitik bir perspektif ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

- Akın, Z., & Öztürk, E. (2021). "Değer Eğitimi Sürecinde Okul-Aile İşbirliği: Bir Nitel Çalışma". *Değerler Eğitimi Dergisi* 19(42), 73-112.
- Alp, A. (2024). "Toplumsal Değişim Sürecinde Aile". *Bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi* 4(7), 43-60.
- Arı, Y. (2023). "Sosyalleşme sürecinde aile: Dinî rol ve işlevleri". *İLSAM Akademi Hakemli Dergisi* 3(2), 199-216.
- Arıcı, D., & Bartan, M. (2020). "Çocuğu okul öncesi eğitime devam eden annelerin çocuklarına değer edindirme süreçlerinin incelenmesi". *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6(1), 279-294.
- Arslanoğlu, İ. (2015). *Genel sosyoloji: Ders notları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ayhan, Z., & Peköz Çeviker, A. (2023). "İhmal edilen aile değerlerinin, bütünlük duygusunun ve toplumsal ilginin gençler üzerindeki etkisi". *Külliye, TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN 100. YILI ÖZEL SAYISI*, 481-498.
- Bakar, O. (2011). "Family values, the family institution, and the challenges of the twenty-first century: An Islamic perspective". *ICR Journal* 3(1), 13-36.
- Batool, F., Raza, M., Hashmi, H. A., Arshad, U., Abbas, A., & Batool, G. S. (2022). "Family crisis: Causes and remedies in postmodernism". *Journal of Positive School Psychology* 6(9), 2029-2039.
- Bayramova, C. (2025). "A psychological study of the influence of values on family and marital relationship". *Health and Society* 5(4), 17-29.
- Berber Çelik, Ç. (2018). "Bağlanma stilleri, psikolojik iyi olma ve sosyal güvende hissetme". *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi* 13(25), 27-40.
- Berger, P. L. (2017). *Sosyolojiye çağrı*. çev. Ali E. Koca. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Büyükkörükçü, Tahir. (1983). *Mevlâna ve Mesnevî*. İstanbul: Bedir Yayınları.
- Canatan, K. (2011). *Aile kavramının tanımı*. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.
- Ceyhan, S. (2004). "Mesnevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29, 325-334. Ankara: TDV Yayınları.
- Çetin, H. (2020). "Mevlânâ'da Öne Çıkan Bazı Ahlâkî Değerlerin ve Kusurların İşleniş ve Eğitim Açısından Tahlili". *Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 3(2), 68-82.
- Çevik, İ. (2025). "Tarihi Seyrinde Değişen Aile ve Postmodern Babalık". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 19, 185-216.
- Dadak, Ş. (2024). *Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde aile*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Mevlânâ Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Demir, S., & Dilmaç, B. (2019). "Ergenlerin kişiler arası problem çözme becerileri ve empatik eğilimlerinin sahip oldukları değerler açısından incelenmesi". *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 11(18), 134-156.
- Deniz, M. B. (2019). *Aile Hukuku*. Ankara: T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Yayınları.
- Derman, G. S., & Bağ, V. (2021). "Kişiler arası ilişkilerde empati". *International Journal of Social and Economic Sciences* 11(1), 1-11.
- Fiese, B. H., Tomcho, T. J., Douglas, M., Josephs, K., Poltrock, S., & Baker, T. (2002). "A review of 50 years of research on family routines and rituals". *Journal of Family Psychology* 16(4), 381-390.
- Grotowska, S. (2018). "Changing family and family responsibilities". *Studia Humanistyczne AGH* 17(4), 7-17.
- Güngördü, A. (2016). "Aile değerleri ve dindarlığın plansız satın alma eğilimi üzerine etkileri". *İşletme Araştırmaları Dergisi* 8(2), 344-352.
- Hökekleli, H. (2009). *Çocuk, genç, aile psikolojisi ve din*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Kayadibi, F. (2007). "Mevlânâ'da sevgi, birlik, barış". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16, 1-20.
- Kendirci, A. (2019). *Pozitif psikoloji temelli Mesnevî hikâyelerine dayalı psikoeğitim programının evlilik uyumuna etkisi*. Tokat: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Kernis, M. H., & Goldman, B. M. (2006). "Assessing stability of self-esteem and contingent self-esteem". *Self-esteem issues and answers: A sourcebook of current perspectives (ss. 77-85)*. New York: Psychology Press.
- Khafayat, A. (2021). "The essence and content of family education in creative activity by Mevlana Jalaladdin Rumi". *Bulletin of Science and Practice* 7, 425-432.
- Konur, H. (2007). "Bir ahlâk kitabı olarak Mesnevî". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 7(3), 215-224.
- Maçzka, E. M. (2021). "Some reflections on marriage and family in (post)modern social space". *Forum Teologiczne*.
- McCullough, M. E., Emmons, R. A., & Tsang, J. (2002). "The grateful disposition: A conceptual and empirical topography". *Journal of Personality and Social Psychology* 82(1), 112-127.
- McCullough, M. E., Luna, L. R., Berry, J. W., Tabak, B. A., & Bono, G. (2010). "On the form and function of forgiving". *Emotion* 10(3), 358-376.
- Mevlânâ Celâleddin Rûmî. (2012). *Mesnevî tercümesi: Konularına göre açıklamalı*. çev. Şefik Can. İstanbul: Ötügen Yayınları.
- Mitřęa, A. (2010). "Postmodern threats of a traditional family order in empiric perspective". *Sbornik prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity* 24(2), 121-133.

- Oinonen, E. (2008). *Family values and attitudes*. London: Palgrave Macmillan.
- Pür, İ. (2026). "Dini başa çıkma yöntemi olarak Mevlânâ'nın Mesnevî-i Şerîf'ini model almak". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 117, 315-336.
- Rahmanian, A., Taslim Jahromi, F., & Amiri Khorasani, A. (2020). "Love and affection motif in family relationships in Rumi's works". *Journal of Studies in Lyrical Language and Literature* 36(10), 93-110.
- Şimşek, N. (2003). "Hz. Mevlânâ'da evlilik, aile ve çocuk eğitimi". *Yeni İpek Yolu: Konya Ticaret Odası Dergisi*, 135-143.
- Taş, H. (2021). "Mesnevî'de değerler ve Mesnevî'nin değerlere bakışı". *Millî Eğitim Dergisi* 50(230), 745-767.
- Taş, M. A., & Tortumlu, M. (2021). "Sabır eğiliminin kariyer kaygısı üzerindeki etkisi". Ömer Halisdemir Üniversitesi İİBF Dergisi 14(1), 1-17
- Torres, C., Vallejo Huangá, D., & Ramírez Ocaña, X. (2021). "Quantitative evaluation of family functions". *Heliyon* 7(6), e07435.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2026). "2025 evlenme ve boşanma istatistikleri". Ankara: TÜİK.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yousuf, M., Ahmed, S., & Khan, T. (2019). "Sufi values and family education". *International Journal of Education, Culture and Society* 2, 23-34.

FAMILY VALUES IN THE MATHNAWI: AN EVALUATION IN THE CONTEXT OF FAMILY RELATIONSHIPS

EXTENDED ABSTRACT:

The family, as the smallest unit of society, plays a central role in the transmission of moral values, the development of virtuous individuals, and the maintenance of social harmony. In recent decades, however, the structure and meaning of the family have undergone significant transformation. The postmodern context, characterized by individualization, shifting social norms, and the weakening of traditional value systems, has led to new debates on the nature and sustainability of family relationships. Rising divorce rates, changing forms of partnership, and the redefinition of commitment have all contributed to a growing sense that the family is not only structurally changing but also experiencing a deeper value-based transformation.

In this context, there is an increasing need to revisit family relationships from a value-oriented perspective. While contemporary research often focuses on sociological, psychological, or structural dimensions of the family, the role of spiritually grounded values remains relatively underexplored. In particular, classical Sufi texts, which offer rich insights into human relationships and moral development, have not been sufficiently examined in relation to family life. Existing studies tend to focus on individual virtues or treat these values at a general conceptual level, rather than analyzing how they operate together within relational contexts.

This study addresses this gap by examining the spiritual and moral values presented in the *Mathnawi* of Rumi in relation to family relationships. Adopting a qualitative research design, the study employs document analysis to explore the text as a coherent whole. The analysis focuses on how values are articulated within narratives and how they can be understood across three interconnected dimensions: indivi-

dual, relational, and social. Rather than imposing predefined categories, the study follows an interpretive approach that allows themes to emerge from the text itself.

The findings reveal that the values in the *Mathnawi* are not presented as isolated moral prescriptions but as interrelated elements of a broader ethical framework. At the individual level, values such as patience, contentment, gratitude, and humility shape the inner balance of the individual and regulate emotional responses. At the relational level, love, compassion, and forgiveness play a central role in maintaining harmony and continuity in family relationships. At the social level, honesty, tolerance, justice, and unity contribute to the formation of trust and cohesion within the wider community. These dimensions are not separate but mutually reinforcing, suggesting that family relationships can be better understood as part of an integrated value system.

The narratives in the *Mathnawi* illustrate how these values are lived in everyday situations, particularly in the context of interpersonal challenges, misunderstandings, and conflicts. Rather than offering abstract moral advice, the text presents concrete examples that demonstrate how individuals can respond to difficulties in more balanced and constructive ways. In this sense, the *Mathnawi* functions as an interpretive resource that connects ethical reflection with lived experience.

The study also considers the relevance of these values for contemporary family issues. While parallels can be drawn between certain Sufi values and modern discussions on emotional regulation, relational stability, and social cohesion, such connections are approached cautiously. The aim is not to establish direct theoretical equivalences but to suggest interpretive correspondences that may enrich current perspectives. From this standpoint, the family emerges not only as a social institution but also as a space where meaning, balance, and moral orientation are continuously shaped.

In addition, the study contributes to the existing literature by demonstrating that classical Sufi texts can be approached not only as sources of individual spiritual guidance but also as rich frameworks for understanding relational dynamics. By reading the *Mathnawi* through the lens of family relationships, the study highlights the potential of such texts to offer integrated perspectives that connect inner transformation with interpersonal and social dimensions. This approach allows for a more nuanced understanding of how moral values operate within lived relationships, rather than treating them as abstract or isolated principles.

Furthermore, the study emphasizes that the interpretive nature of the analysis does not aim to generalize findings in a prescriptive manner. Instead, it seeks to open a space for dialogue between classical ethical traditions and contemporary discussions on family life. In doing so, it underlines the relevance of historically rooted

value systems in addressing current relational challenges, without reducing them to modern theoretical categories. This perspective also encourages further interdisciplinary research that brings together textual analysis, ethics, and family studies.

In conclusion, this study does not propose a fixed model for family relationships. Instead, it offers a conceptual framework for understanding how spiritually grounded values, as articulated in the *Mathnawi*, can contribute to rethinking family life in the postmodern context. By highlighting the interconnected nature of these values, the study opens up new possibilities for integrating classical ethical insights into contemporary discussions on family and society.

Keywords: *Spirituality-Based Values, Mathnawi, Family Values, Sufi Ethics.*

